

մանկ և իմաստուն են, նրանց շաղկիլը դնում են երեխաների բարձի տակ, որպէսզի սրանք ևս օձի պէս իմաստուն, խելօք լինեն, հանգիստ քնեն:

Ոճանք էլ այս շաղկիլը ծխախոտի հետ խառնելով ծխում են, որպէսզի սա իւր դիւթիչ զօրութեամբ ատամի ցաւը կտրէ:

ՏԱՐԵՐԻ ԵՒ ՖԻԶԻԿԱԿԱՆ ԵՐԵՒՈՅԹՆԵՐԻ ՊԸՋՏԱՄՈՒՆՔ

Լուսնայինները սովորաբար խուսափում են տարրերի, ֆիզիքական երևոյթների մասին խօսելուց, շատ անգամ հետևեալ հրաշալագոտուով բացատրելով պատճառը:

Մի անգամ մի բանիմաց գիւղացի էշն առաջը ձգած գնում է անտառ փայտ բերելու: Այստեղ նա պատահում է մի անծանօթ մարդու, որի հետ երկնային մարմինների մասին երկար դրոյց է անում և վերջը հրաւիրում է երեկոյեան հացը ուտելու: Նստում են մի ծառի տակ, հանում իրենց հացն ու պանիրը, սկսում ուտել: Գիւղացին նայում է վերև, տեսնում հինգօրեայ լուսինը և դառնալով անծանօթ հփրին, ասում: «Լուսինը չորային եղանակ է խոստանում, որովհետև կորանկիւն չէ»:

Սեղանակիցը, որ հայր Յովսէփն է լիւում, ձանձրացած այն բանից, որ նա շարունակ բարձր բաներից է խօսում, ձեռի գաւազանով խփում է նրան և էշ դարձնում, բոլորովին նման նրա իշին: Ապա փայտ բարձում վերան և ասում: «Գնա ուղղակի տունդ, և կաց այնտեղ, որբան էլ որ կլինդ թակէ քեզ, որպէս զի իմանաս, թէ քո տանդ մէջ ի՞նչ է կատարւում, մինչդեռ դու այդ թողած՝ երկինքն ևս քննում»:

Գիւղացին գնում է տուն իշի կերպարանքով: Կլինը վերցնում է փայտը և քշում դռը: Քիչ անցած նա տեսնում է, որ կլինը, որի հաւատարմութեան վրայ բոլորովին չէր կասկածում, ընդունում է մի մարդու և ամբողջ գիշերը նրա հետ անցկացնում:

Առաւօտն էշ դարձած գիւղացին վազում է անտառ, դրտնում հայր Յովսէփին և լիւում նրա օտները: Հայր Յովսէփը

նրան կրկին մարդ է դարձնում. Եւ այնուհետեւ նա թողնում է երկնային մարմինները ու իւր տնով, իւր գործով զբաղւում:

Սակայն և այնպէս՝ որքան կարողացանք տեղեկանալ, լուսեցին կարծում է, թէ երկիրը մի շատ մեծ տափարակ է, որի շուրջը փաթաթուած է մի ահագին օձ, լիկիռն, որի պոչը բերանից մի թիղ հեռու է գտնւում: Մի մի անգամ սա ցանկանում է իւր պոչը խածել, շիմանալով, իհարկէ, որ դա իւրն է, բայց սրբան նա դէպի պոչն է յառաջանում, նոյնքան պոչը յետ է փախւում. որանից յառաջանում է երկրաշարժը: Ամենահեռու վայրերում ապրում են մեզանից տարբեր արարածներ, ինչպէս օրինակ օղուկներ (հսկաներ) բարձրահասակ և սիրունատես, աճիճ-պաճիճներ (զաճաճներ), միրուրը մինչև գօտին, դաշոյնի ծայրը քաշ տալով ման եկողներ, թափագեղներ (կիկլոպներ). կան և երկսեռ էակներ, որոնք իրենք իրենց բեղմնաւորում են և ծնում:

Ժողովրդը անյատակ են և սրանց մէջ ևս ապրում են այն բոլոր արարածներէից, որոնք կան երկրիս վրայ, ինչպէս ծովի մարդ, ծովի աղբիկ, ծովի հրեշտակ (հուրի-մալաք), ծովի ձի, ծովի էշ և այլն:

Կապույտ երկնակամարն ահագին ծով է, Աստու հրամանով կանգնած, նրանից բարձր գտնւում է Աստու ոսկէ աթոռը:

Արեւն սկզբում երկրիս շատ մօտ է եղել, սակայն մի անգամ մի պառաւ աղբը դուրս թափելիս վերան է ածել, ուստի և նա բարկացել է և վերև բարձրացել. նա շարունակ պտոյտ է գալիս, երկնքի երեսովը գնում, գետնի տակովը վերադառնում է. նա սաստիկ ամաշկոտ է, մի անգամ նա ասել է իւր եղբայր լուսնին, թէ ես գիշերները վախենում եմ մանդալու, ցերեկն էլ ամաշում, բոլորը ինձ են նայում, Լուսինը մի թոփ մեծ գնդասեղներ է առել և տուել քրոջը՝ արեին՝ ասելով. Առ և ով քեզ նայի՝ աչքը խրիք, և համարձակ չրջիր ցերեկը, իսկ ես գիշերը ման կը գամ:

Մի ուրիշ աւանդութիւն էլ լուսնի վրայի բծերն այսպէս է բացատրում. Լուսինը մի անհամբեր երեխայ է եղել, մի

անգամ, երբ մայրը խմոր էր հունցում, սա լալով հաց է խնդրում։ Մայրը խմորոտ ձեռքով մի ապտակ է տալիս ու անիծում, որ երբէք չկշտանայ։ Նա ապտակի հարուածից թըռչում է երկինք և այնտեղ էլ մնում, կրելով իւր երեսին խրմորի ահազին կտորները։ Երբ նրա փորը կուչտ է լինում, պայծառութեամբ փայլում է, բայց հէնց որ քաղցում է, սկըսում է խաւարիլ։

Լուսնի նորին ծնունդը շուտ, իսկ հնացած ժամանակը՝ ուշ կ'ապիտակի։

Եթէ լուսնի շուրջը բակ է բռնում, ասում են, թէ դա նշան է, որ հղանակը խառնուելու է։

Աստղերից իւրաքանչիւրը մի մարդու է պատկանում, որի մահուան ժամանակ նա խաւարում է և վայր ընկնում։ Իսկ նորածինի համար նոր աստղ է ստեղծում Աստուած։

Լուսոյ աստղը թափաւորի աստղն է, իսկ չէզ աստղը՝ կաթուղիկոսի։ Միւս աստղերից քաղուղը (7 աստղ են) շատ նաւստ է։ Եթէ նրան տեսնի ոչխարը՝ երեսի և մէջքի բուրդը կը թափուի, եթէ տաւարը տեսնի՝ մէջքի մազերը կը թափուին, իսկ եթէ ձին տեսնի, երեսի վրայ չերտեր կը յառաջանան։

Ջեարվան դուանը շատ անգամ մոլորեցնում է քեարվանին և զարդում, որովհետև նրան լուսոյ աստղի տեղ ընդունելով շուտ ճանապարհ են ընկնում և մթութեան պատճառով մոլորում կամ ցրտից սառչում։

Յարդ-զողի ծանապարհին դարմանագողի ծանապարհ են կոչում և ջրհեղեղի ժամանակ գոյացած երկնքի պատռուածքն համարում, որտեղից ջուրը թափուել է երկիր։

Ժիածանը, որին կոչում են կանանչ ու կարմիր, Աստուծոյ դոտին է։ Լուանում են և փութ։ Մրա տակից ով կարողանայ անցնել՝ աղէիկ է տղայ, տղայ է՝ աղէիկ կը դառնայ։

Եթէ ժիածանը երեք կամարանի լինի, սաստիկ առատութեան նշան է համարում, եթէ գիւղի աջ կողմը կապէ՝ այդ տարի հունձը առատ կը լինի, իսկ եթէ ձախ կողմը՝ սակաւ։

Ժիածանը տեսնելիս ասում են՝

Կանանչ ու կարմիրը իմ ախպօր գլխին,
Սենն ու սիպտակը թուրքի գլխին:

Ամպի գոռոցի մասին պատմում են, թէ ջրհեղեղից յետոյ Աստուած ասել է մարդկանց, թէ քանի դեռ գիր չկայ, թող ամպի գոռոցը յիշեցնէ ձեզ ջրհեղեղը:

Առաջին անգամ ամպը գոռալիս դիպացիկները մի քար են դնում գլխին, մի կտոր երկաթ, յաճախ մեխ, առնում բերանը և քարով միմեանց մէջքին խփում ասիւով:

Քարէ գլուխ, էրկաթի ատամ:

որպէսզի քարի պէս ամուր գլուխ և երկաթի պէս կարծր ատամ ունենան:

Եթէ ամպի գոռոցն առաջին անգամ փետրուարին տեղի ունենայ, այդ տարին բերրը սակաւ կը լինի, իսկ եթէ մարտին՝ շատ առատ:

Անճրեւ.—Աստուած գաւազանով խփում է երկնքի ծովին և այնտեղից ջուրը վայր է թափւում, և կամ ամպերը իջնում գետնից ջուր են խմում և բարձրանում, անձրև անում:

Առաջին անգամ անձրև գալիս ասում են՝

Անձրև, անձրև գոլ արա,
Յորէն հացը բոլ արա,
Անձրև, անձրև գոլ արա,
Թուրքի մողին թոլ արա:

Առաջին անգամ ձիւն գալիս՝

Ձիւն ա գալիս, վաղ ա գալիս,
Պախրի փսիւնք շաղ ա տալիս:

Եթէ երաշտ է լինում, անձրև բերելու համար վեց այրի կին կամ մի առջինեկ և մի տաշտաբերանը աղչիկ՝ ձեռներին մի շոր հագցրած ցախաւել բռնած՝ շրջում են դիւղը և տների առաջ կանգնելով երգում:

Շուրին Նուրին եկել ա,
Աջա հուրին եկել ա,
Եիւա շապիկ հագել ա,
Կարմիր գօտիկ կապել ա.
Շու բերէթ թաթը դնենք,
Եղ բերէթ պորտը քսենք,

Ձուր բերէք զլիւին ածենք,
Երկնքի դուռը բացենք.

Կամ

Նուրին նուրին նազարոյ,
Ըս նազարոն եկել ա,
Քու դուռն ու դուս կայնել ա,
Ծալէ շապիկ հագել ա,
Կէմէ զօտիկ կապել ա.
Ձու բերէք Թաթը դրէք,
Եղ բերէք վարսը քսէք,
Ձուր բերէք զլիւին ածէք,
Աստծանէ ցօղ ցօղայ,
Գետնիցը պտուղ դուս զայ.

Ամեն անից ջուր են դուրս բերում, ածում նախ ցախաւի-
լի, որ նուրի է կոչւում և ապա նրան ման ածողների վրայ,
որանք բալորովին չեն բարկանում, այլ առնելով նուէր տուած
ձուերը, իւրը, ալիւրը, խունկ ու մսմը՝ հեռանում են. Երկար
չբռնուց յետոյ այս ստացած նուէրները ծախելով մի քանի
ոշխար կամ մի եղն են առնում, միւս առաւօտ եկեղեցու դը-
րանը մատաղ անում, բաժանում. Երբ մատաղը ուտում պըր-
ծընում են, նուրի ման ածող կանանցից չորսը լծւում են մի
արօրի, մինը մանկալ, մինն էլ հոտաղ է դառնում և սկսում
են հոռովիկ երգելով վարել երաշտից չորացած առուների
տեղերը.

Բացի սրանից անձրի բերելու համար գիժում են նաև
հետեւեալ միջոցները.

Օձունում պատարալից յետոյ գիւղացիները կժերով
ջուր են բերում և լցնում Աստուածածին (Խաչգունտ) եկեղե-
ցու հարաւային կողմում գտնուող մի զոյգ բեմախաչերի զը-
լին. սրոնց տակ հանգստանում են Օհան Օձնեցու ծնողների
մարմինները, որպէսզի սրանք բարխօսեն անձրի գալու.

Հալըատում միևեոյն բանը կատարում են Յովհաննէս
Ծործորեցի, Պլուզ մականուանուած վարդապետի գերեզմանի
վրայ.

Ոմանք էլ սատակած ձիւ ոլոգը տանում երեք հանա-

պարհի վրայ թաղում են, սատակած էշի դանդը ջուրն են ձգում և կամ գիր անել տալիս և դաշտում թաղում:

Իսկ երբ կամենում են յարատև տեղացող անձրևը կտրել, մի առջինեկ և մի տաշտաքերանք երկսայ բոլորովին լուռ մի խումբ տղաների և աղջիկների հետ տնէ տուն ման են գալիս: Ըմէն մի տան առաջ խումբը երգում է.

Ծօլի, ճօլի, ճօլ չկայ,
Խաւիժ անեմ եղ չկայ,
Ծօլին ընկել ա ծովը,
Ժովիցը հանող չը կայ.
Չուան բերէք դուս հանենք,
Չաթու բերէք կցան անենք,
Խոփ ու ծեփ ժանգոտել են,
Հոտաղ մաճկալ թոզոտել են,
Կանանչ տափին կարօտել ենք,
Կարմիր արեւին կարօտել ենք,
Թանձր շուաքին կարօտել ենք.
Նղ բերէք վարսը քսենք,
Ալիք բերէք խաւիժ անենք,
Բլիթ բերէք ծոցը դնենք,
Ուտենք, խմենք քէֆ անենք:

Տեսցինեք մի քիչ ցելս են տալիս երկու լուռ երեխաների ձեռքը, և ձու, իւղ, ալիւր, աղ՝ խմբին: Վերջը այս երեխաները աղ ցանելով ցելսի վրայ մի մեծ բլիթ են շինում և խփում մի պատի, իսկ հաւաքած ձուով ու իւղով ձուաձեղ պատրաստում՝ ուտում, ուրախանում:

Մի քանի զիւղերում էլ նոյն նպատակով նուրին մանածող երկու երեխաները եօթը դռնից ցելս են հաւաքում, եօթ գնդակ շինում, ապա քահանայի տանից մի աւել գողանում, վառում և այդ գնդակները մէջը ձգում:

Ոմանք էլ նոյն նպատակով կանանչ խոտը կրակի մէջ են ձգում, վառում:

Ուրիշներն էլ թուրքի գերեզմանից կամ հորթի կաղելու եօթը փայտերի մօտից ցելս են հաւաքում և կրակը ձգում:

Կարգուաղը նզիա մարդարէն է անում, ուստի և ծերունիները կարկուտ գալիս բղաւում են.

Նզիրա մարգարա, էս շէնլիկ ա, քարերին, խաբարա աշխարհին տու:

Եւ եթէ չի լուում, Ս. Սարգսի փոխնդից պահածը փշում են դուրս բղաւկով. Ս. Սարգիս, դու բարեխօս ըլիս Նզիրա մարգարէին, որ մեր որդիերանց աշխատանքը մեզ զըսմաթ անի:

Եւ եթէ չի կտրուում, նոյն փոխնդը խառնում են տեառնընդառաջին վառած խարոյկի մոխրի ու աղի հետ և շաղ են տալիս դէպի վեր:

Եւ կամ տարեմտի չքիւթուկիս խանձողն են դուրս ձգում:

Եւ եթէ սրանք էլ չեն օգնում, գութանի խոփը հակառակ կողմով դուրս են ձգում, որպէսզի Աստծուն բողոքէ, թէ վարել եմ, տանջուել, ինչի Նզիրա մարգարէն փշացնում է իմ աշխատանքը:

Կարկուտից դիպացիները չափազանց վախենում են, ուտտի և զատկից մինչև վարդալառ ամէն երկուշարթի կիրակի են պահում, Ռուսաց Պրիվոլնոյէ դիւղի մօտ գտնուած Տօլու-բար (կարկտի հայր) ուխտատեղին հասարակական մատաղներ ուղարկում, որպէսզի կարկուտ չը պայ և եթէ չի օգնում՝ կարկտի գիր են անել տալիս:

Բամշին մի պառաւ կին է, որ փշում է և երբ դիպացիների թեզի ժամանակ ցանկացած կողմից չի փշում, հայոյում են, ասելով. Քաւթառ պառաւ, քո հէքն անիծած, էս կռնից փշի էլի:

ՈՒՆԵՐԻ ՊԱՇՏԱՄՈՒՆՔ

Ա.

ԲԱՐԻ ՌԻՂԵՐ

Հընշտակներ՝ ըարի եւ չար.—Երկու տեսակ հրեշտակներ կան՝ բարի և չար: Երկուսն էլ թեաւոր են, միմեանց նման, միայն բարին՝ սպիտակ է, բազմերանգ թեւերով, իսկ չարը՝ սև:

Սրանք միշտ միմեանց հետ կուում են, ծննդկանի, հի-